

Regeringens proposition

1982/83: 89

om ändring i brottsbalken m. m. (förverkande av knivar m. m. till förebyggande av våldsbrott);

beslutad den 20 januari 1983.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

INGVAR CARLSSON

OVE RAINER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vidgade möjligheter till beslag och förverkande av knivar och andra farliga föremål som påträffas hos någon i situationer då det finns risk för att föremålen skall användas vid våldsbrott. Farliga föremål som polisen tar ifrån någon som berövas friheten, exempelvis vid berusning, behöver med den föreslagna ordningen inte alltid lämnas tillbaka vid frigivandet. Ordningen innebär också möjlighet att ingripa med beslag av farliga föremål vid sammanstötningar mellan rivaliserande ungdomsgrupper och liknande händelser.

I propositionen föreslås att åklagaren skall få pröva frågan om förverkande i de fall då föremålets värde uppskattas till mindre än 500 kr.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1983.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 3 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

36 kap.
3 §¹

Föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, må förklaras förverkat även i annat fall än som avses i 2 §.

Föreslagen lydelse

Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om

1. föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning.

2. andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983.

2 Förslag till

Lag om förfarandet vid förverkande av vissa farliga föremål

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Har ett föremål som är ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa tagits i beslag och uppkommer fråga om förverkande av föremålet enligt 36 kap. 3 § brottsbalken, får frågan prövas av åklagaren, om föremålets värde uppskattas till mindre än femhundra kronor.

2 § I fall som avses i 1 § skall, med avvikelse från vad som i allmänhet är föreskrivet, gälla följande.

1. Beslut om förverkande skall meddelas skriftligen.

2. Den från vilken beslaget har skett får hos åklagaren anmäla missnöje med förverkandebeslutet inom en månad från det han fick del av det.

3. Anmäls missnöje skall åklagaren, om beslaget inte hävs, väcka talan om föremålets förverkande. Har detta inte skett inom en månad från det anmälan har inkommit till åklagaren, skall beslaget gå åter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983.

¹ Senaste lydelse 1968: 165.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-12-16

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Petersson, Andersson, Rainer, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg

Föredragande: statsrådet Rainer

Lagrådsremiss om ändring i brottsbalken m.m. (förverkande av knivar m.m. till förebyggande av våldsbrott)

1 Inledning

I en inom justitiedepartementet upprättad promemoria. (Ds Ju 1982:5) Förverkande av knivar m.m. till förebyggande av våldsbrott, föreslås att det i brottsbalken (BrB) tas in en bestämmelse som möjliggör förverkande av vapen, dolkar eller andra farliga föremål, vilka påträffas under förhållanden som ger anledning anta att det finns risk för att de kan komma att användas vid våldsbrott. Vidare läggs fram förslag till en förenklad beslutsordning för vissa fall av denna typ. De i promemorian framlagda författningsförslagen bör fogas som *bilaga 1* till protokollet i detta ärende.

Promemorian har remissbehandlats. En inom justitiedepartementet upprättad sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 2*.

2 Bakgrund

Med hänvisning till uppgifter om våldsbrott, som har begåtts med knivar och andra farliga tillhyggen, och om en utbredd vana i bl. a. vissa ungdomsgrupper att bära på sig sådana föremål har från olika håll aktualiserats frågan om särskilda lagstiftningsåtgärder på området. Krav har därvid rests på en lagreglering, som i större utsträckning än den nu gällande kan leda till begränsningar i bruket att bära vapen av dessa slag och bereda polisen möjlighet att ingripa mot innehav av dem.

De tillhyggen vid sidan av dolkar och knivar som närmast har åsyftats har varit kättingar, batonger, järnrör och liknande föremål men även s. k.

karatepinnar eller nunshaku-käppar. Ett annat i sammanhanget omtalat vapen är den s. k. churiken, en taggig plåtbricka, som kan användas som kastvapen.

Under år 1981 polisanmäldes ca 23 400 misshandelsbrott. Detta innebar en obetydlig minskning i förhållande till år 1980, men under perioden 1976–1980 har antalet misshandelsbrott fortlöpande ökat med i genomsnitt 3,6 procent per år. Antalet misshandelsbrott utomhus, där offer och gärningsmän inte känt varandra, har under samma period ökat med 15 procent och utgjorde 6 700 år 1981.

Antalet polisanmälda rån uppgick år 1981 till 3 110. Antalet ökade kraftigt under 1960- och 1970-talen men har därefter legat på i stort sett oförändrad nivå. Huvuddelen av rånerna är riktade mot privatpersoner. Antalet bank- och postrån uppgick år 1981 till 138.

Antalet fall av våld och hot samt förgripelser mot tjänstemän och andra med motsvarande skydd har sedan år 1977 fortlöpande ökat, från ca 3 200 nämnda år till ca 3 800 år 1981.

Vid våldsbrott kommer inte sällan vapen och tillhyggen av olika slag till användning. Fall där skjutvapen har utnyttjats specialredovisas i den officiella statistiken. Någon fortlöpande statistik för hela riket över antalet våldsbrott vid vilka gärningsmannen använt knivar eller andra tillhyggen finns däremot inte. Av uppgifter som har lämnats av polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt, framgår emellertid att, av ca 2 160 polisanmälda fall under år 1981 inom distriktet av misshandel på allmän plats, gärningsmannen hade använt kniv i 126 fall (ca 6 procent). Av samma uppgifter framgår att de 772 fallen av rån under år 1981 inom Stockholm inbegriper 133 fall (ca 17 procent) där kniv kommit till användning.

Av uppgifter från polisstyrelsen i Stockholm framgår också att det i Stockholm under åren 1979, 1980 och 1981 inträffat resp. 16, 14 och 15 mord. Vid ca hälften av dessa fall hade kniv använts som mordvapen. Fram till april 1982 var fem knivmord under detta år kända i Stockholm.

Inom brottsförebyggande rådet (BRÅ) pågår f. n. en särskild våldsbrottsundersökning, baserad på domar i mål om våldsbrott som meddelats under år 1975. Av undersökningen, som inom kort kommer att publiceras, framgår att, av sammanlagt 6 318 fall i hela landet under år 1975 då straffansvar ådömts för brott enligt 3 kap. BrB kniv använts som brottsverktyg i 313 fall, vilket motsvarar ca 5 procent. I 200 av dessa fall uppkom sticksår för offrets del och i 25 fall avled den som drabbats av brottet. Sistnämnda siffra skall ställas i relation till att det sammanlagda antalet dödsfall till följd av våldsbrott under året utgjorde 72.

Bl. a. en undersökning som gjorts beträffande patienter på Serafimerlasarettet i Stockholm talar för att många knivskadefall aldrig anmäls till polisen. Av närmare 200 knivbrott som man under ett par fyraårsperioder på 1970-talet ansåg sig ha upptäckt på sjukhuset var drygt 40 procent okända för polisen (se Svensk Läkartidning 1980 s. 2345 f).

I sammanhanget kan också nämnas vissa andra uppgifter från polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt. Av 9 784 män som införts på kriminalavdelningen under 1981 har 1 177 (12 procent) burit kniv som återlämnats vid frigivningen. Motsvarande siffror för kvinnor var 1 944 och 286 (14 procent). Av 13 899 personer som införts till polisstation såsom omhändertagna på grund av berusning e. d. inom ett av Stockholms vaktdistrikt har 280 (2 procent) burit kniv.

Till detta skall läggas att, enligt en uppfattning från polishåll, som synes vara tämligen genomgående för hela landet, knivar och andra farliga tillhyggen allt oftare förefaller att "finnas med i bilden" vid våld och oroligheter av olika slag.

3 Gällande rätt

3.1 Allmänt

I gällande rätt finns inte några generella bestämmelser som begränsar rätten att inneha knivar eller andra livsfarliga tillhyggen. I den mån egendom av sådant slag har använts som brottsverktyg exempelvis vid mord, dråp eller misshandel eller vid rån kan egendomen tas i beslag och förklaras förverkad enligt regler härom i rättegångsbalken (RB) och brottsbalken. Möjlighet finns också att utan samband med brott förklara sådan egendom förverkad om den kan befaras komma till brottslig användning till följd av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt.

I fråga om skjutvapen finns i vapenlagen (1973: 1176) en reglering som bygger på principen att ingen utan särskilt tillstånd får inneha ett sådant vapen, förvärva ammunition, införa skjutvapen eller ammunition till riket eller driva handel med skjutvapen. I förordningen (1959: 312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m. m. (stilettförordningen) finns särskilda bestämmelser bl. a. om ungdomars innehav av sådana vapen.

Angående vissa uppgifter om utländsk rätt av intresse i sammanhanget hänvisas till redovisningen i Ds Ju 1982: 5 (s. 11–14).

3.2 Brottsbalken

Någon generell straffbestämmelse inriktad på bärande eller användande av knivar eller andra farliga tillhyggen finns inte i brottsbalken. Att vapen har använts kan dock när det gäller tillämpningen av flera straffbestämmelser utgöra en försvårande omständighet som påverkar bedömningen av gärningen.

I 36 kap. finns bestämmelser om *förverkande*. Ett par av dessa bestämmelser är av intresse när det gäller ingripande mot innehav av knivar eller andra livsfarliga vapen.

Enligt 36 kap. 2 § får egendom som har använts som hjälpmedel vid brott

† I Riksdagen 1982/83. I saml. Nr 89

enligt brottsbalken eller som har frambragts genom sådant brott förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller om det annars finns skäl till det. Detsamma gäller egendom vars användande utgör brott enligt brottsbalken eller som annars någon har tagit sådan befattning med, som utgör sådant brott. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

Enligt 36 kap. 3 § får föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning förklaras förverkad även i andra fall än som avses i 2 §. Här behöver alltså inte föremålet ha använts vid brottslig gärning, men å andra sidan ställs kravet på en "särskild beskaffenhet" hos föremålet. En kniv uppfyller normalt inte det kravet, och detsamma gäller en del av de andra tillhyggen som inledningsvis har nämnts.

3.3 Rättegångsbalken

Regler om beslag av egendom finns i 27 kap. RB.

Enligt 27 kap. 1 § får föremål som skäligen kan antas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott avhänt från någon eller på grund av brott förverkat tas i beslag.

Enligt 27 kap. 14 a § gäller att föremål som skäligen kan antas vara förverkat enligt 36 kap. 3 § BrB får tas i beslag. Härvid gäller bestämmelserna i 27 kap.

3.4 Praxis

Ett avgörande av Svea hovrätt under år 1980 har under den senaste tiden i viss mån varit vägledande för polis- och åklagarmyndigheternas hantering av frågor i samband med att knivar och andra livsfarliga vapen påträffas hos någon i en situation, där risk för vapnens användande mot någon bedömts föreligga. I målet hade knivar, en kätting, en batong och två nunshaku-käppar (karatepinnar) påträffats hos två ungdomar som uppehöll sig på tunnelbanecentralen i Stockholm. Ungdomarna dömdes av hovrätten för förberedelse till misshandel och föremålen förklarades förverkade. (Rättsfall från hovrätterna, RH 35: 81).

Enligt uppgift tillämpas i Stockholm den ordningen att karatepinnar och liknande farliga s. k. gatustridsvapen som påträffas hos någon på allmän plats tas i beslag, varvid innehavaren anmäls såsom misstänkt för förberedelse till misshandel eller, om förutsättningar föreligger, för olaga hot. Föremålen kan då förklaras förverkade enligt 36 kap. 2 § BrB. Om brott inte kan visas, rapporteras beslaget enligt 27 kap. 14 a § RB med sikte på förverkande enligt 36 kap. 3 § BrB.

I sammanhanget kan också nämnas att marknadsdomstolen genom beslut i ett särskilt fall med stöd av 4 § marknadsföringslagen (1975: 1418) har

förbjudit en näringsidkare att till konsumenter för eget bruk saluhålla karatepinnar. Vidare har konsumentombudsmannen förbjudit en annan näringsidkare att saluhålla churikbrickor.

3.5 Stilettförordningen

Enligt förordningen (1959: 312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m. m. får springstilett och springkniv inte förvärfvas eller innehas av den, som inte fyllt 21 år, eller överlåtas eller upplåtas till sådan person. Vidare gäller att dessa föremål inte får tillverkas i eller införas till riket. De får inte heller förvaras på tullager eller i frihamn.

Den som bryter mot förbudet att inneha springstilett eller springkniv kan straffas med dagsböter. I sådant fall skall stilett eller kniven, även om straff inte ådöms, vara förverkad, om det inte är uppenbart obilligt.

Om en springstilett eller springkniv innehas av ett barn som inte har fyllt 15 år, kan den som har vårdnaden om barnet straffas med dagsböter, om han har haft vetskap om innehavet och inte gjort vad som ankommit på honom för att förhindra det.

Springstiletter och springknivar som innehas olovligen kan tas i beslag i enlighet med de allmänna reglerna härom i 27 kap. rättegångsbalken. Om åtal inte väcks kan åklagaren pröva om stilett eller kniven skall vara förverkad. Om inte påföljden har förelagts och godkänts i samband med strafföreläggande, får den från vilket beslaget skett anmäla missnöje med förordnandet hos åklagaren inom en månad. Anmäls missnöje skall åklagaren, om han inte häver beslaget, väcka talan om stilettens eller knivens förverkande. Om han inte gör det inom en månad från anmälan skall beslaget gå åter (4 §).

Stilettförordningen utfärdades efter det att riksdagen genom proposition beretts tillfälle att yttra sig över ett inom inrikesdepartementet upprättat förslag (prop. 1959: 158, 2LU 1959: 41, rskr 1959: 309). Riksdagen avvisade därvid ett motionsförslag om ett generellt förbud mot innehav av springstiletter m. m. men uttalade samtidigt att om den föreslagna ordningen inte skulle visa sig effektiv så borde frågan om generellt förbud upptas till förnyat övervägande (2LU 1959: 41 s. 13).

4 Uttalanden i riksdagen om knivförbud m. m.

I en motion till 1980/81 års riksmöte hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om förslag till lag beträffande "polismans rätt att beslagta gripen persons kniv" i 48 timmar efter frisläppandet av den aktuella personen. Vid sin behandling av motionen uttalade justitieutskottet (JuU 1980/81: 33 s. 20) bl. a. att kraftfulla åtgärder enligt utskottets mening måste sättas in för att bemästra inte minst den våldsbrottslighet

som sker med användning av kniv. Den av motionären lanserade tanken var enligt utskottets mening, även om principiella skäl fanns mot den, väl värd att prövas i samband med andra åtgärder i syfte att bemästra våldsbrottsligheten. Utskottet utgick från att så skulle ske och att något särskilt initiativ från riksdagens sida inte behövdes samt avstyrkte bifall till motionen. Riksdagen följde utskottet.

I en motion till 1981/82 års riksmöte begärdes snabba åtgärder mot innehav av knivar och vapen. Justitieutskottet uttalade vid sin behandling av motionen (JuU 1981/82: 38 s. 24) att utskottet hade stor förståelse för de tankar som fördes fram i motionen, och utskottet framhöll angelägenheten av att insatser gjordes för att förekomma att ungdomar utan fog innehar knivar eller andra farliga vapen. Med hänsyn till att överväganden i ämnet pågick inom justitiedepartementet ansåg utskottet dock att någon åtgärd inte var påkallad från riksdagens sida med anledning av motionen. Riksdagen följde utskottet.

Det förtjänar också anmärkas att riksdagen under våren 1981 behandlat en motion rörande betydelsen i straffrättsligt hänseende av användande av vapen. Enligt motionären hade vapen, inte minst knivar, blivit vanligare i samband med brott som misshandel och rån. Motionären menade därför att det i lagtexten beträffande de angivna brotten borde anges att användande av vapen var en omständighet som kunde föranleda att brottet bedömdes som grovt. I sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1980/81: 26 s. 5) uttalade justitieutskottet att redan gällande bestämmelser rörande misshandels- och rånbrott innebär att brott kan bedömas som grovt om det har förövats med livsfarligt vapen. Någon riksdagens åtgärd med anledning av motionen påkallades inte enligt utskottet.

Angående andra tillfällen då hithörande frågor har diskuterats i riksdagen hänvisas till riksdagens prot. 1977/78: 125, 1979/80: 61 och 1981/82: 56.

5 Projektgrupp inom rikspolisstyrelsen

Rikspolisstyrelsen tillsatte i januari 1979 en projektgrupp för utredning och förslag till åtgärder med anledning av ökningen av antalet våldsbrott under senare tid, särskilt med avseende på våldet på gator, allmänna platser och allmänna kommunikationsmedel. Enligt sina direktiv skulle gruppen analysera det aktuella läget samt undersöka vilka åtgärder som kunde vidtas från polisens sida för att åstadkomma förbättrade förhållanden för allmänheten i berört hänseende. Gruppen skulle vidare ägna uppmärksamhet åt polisens arbetsmiljöfrågor och avge förslag till de förbättringar av arbetsmiljön som kunde finnas påkallade. Arbetet skulle begränsas till Stockholms och Västerås polisdistrikt.

Gruppen överlämnade i augusti 1982 till rikspolisstyrelsen promemorian "Åtgärder mot gatuvåldet" jämte bilagor. I promemorian uttalas bl. a. att

det inte har kunnat konstateras någon säker förändring av antalet våldsbrott under senare år. Det s. k. mörkertalet är dock sannolikt betydande just när det gäller gatuvåldsbrott. Även om antalet brott är oförändrat, har dessa enligt gruppen likväl ändrat karaktär. Knivar och andra tillhyggen kommer ofta till användning, och sparkar med träskor och hårda kängor är inte ovanliga. Över huvud taget är kniven det vanligaste hjälpmedlet vid grova våldsbrott. Knivar används vid alla typer av misshandelsbrott, vid rån — särskilt personrån — och vid våldtäkter. Det är lika vanligt att kniv kommer till användning vid våld inomhus som utomhus. Utvecklingen har lett till att personer som rör sig i Stockholms undre värld vare sig de själva är kriminella eller inte i många fall bär kniv. De uppger ofta att de är rädda för att bli överfallna och att de bär kniv till självförsvar.

Enligt gruppen bär flera våldsdåd med kniv, som förövats under senare tid, stark prägel av impulshandlingar. Just därför att gärningsmannen råkat ha kniv på sig har en händelse, som börjat som ett ganska oskyldigt bråk, övergått i ett allvarligt våldsbrott.

Gruppen förordar att ett förbud införs mot att bära kniv på allmän plats och uttalar bl. a. följande:

I några andra länder har man lagar om förbud mot att bära kniv på allmän plats. Visserligen kan det sägas att den som planerar ett våldsdåd med kniv inte lär avstå från detta bara av det skälet att själva innehavet av kniv också är straffbart. Men man kan anta att många i dag bär kniv utan egentlig tanke på att använda den och det kan inte uteslutas att flera av dessa personer skulle dra sig för att bära kniv om det var förbjudet.

Det finns dock ingen anledning tro att ett knivförbud skulle vinna någon mer allmän respekt. Däremot skulle polisen kunna ta knivar som påträffas i beslag och de skulle också kunna förverkas till Kronan. Därigenom skulle ett knivförbud få en inte obetydlig effekt. I många fall kan det i dag vara stötande att polisen tvingas lämna tillbaka en kniv till en person som t. ex. varit omhändertagen för berusning och vars allmänna omdöme är sådant att han inte borde betros med att bära kniv.

Det starkaste motivet för att införa ett knivförbud är alltså att ett sådant skulle ge polisen rätt att ta knivar i beslag. Lagen bör i första hand utformas så att det är förenat med straff att bära kniv på allmän plats och att knivar som påträffas kan tas i beslag och förverkas till Kronan. I andra hand är det tänkbart att utforma bestämmelsen så att innehavet visserligen inte är straffbart men att en kniv som bärs på allmän plats kan tas i beslag och förverkas.

Lagen bör också gälla andra stickvapen och sådana tillhyggen som kan antas vara avsedda att brukas vid misshandel. En samordning med nu gällande lagstiftning mot innehav av vissa stiletter m. m. är angelägen.

6 Promemorieförslaget

I departementspromemorian uttalas att våldskriminaliteten tillhör de brottskategorier mot vilka kampen enligt beslut av statsmakterna f. n. måste prioriteras särskilt högt och att statsmakternas ställningstagande skall ses mot bakgrund av att våldsbrottsligheten utan tvekan är ett allvarligt samhällsproblem som måste angripas på bred front. Alkohol- och narkotikamissbruk, befolkningsutveckling, bebyggelsestruktur och segregation, utvecklingen på arbetslivets och fritidens områden samt påverkan från ohöjda våldsförhållanden i film och på video är bara några exempel på faktorer som brukar nämnas i diskussionen om orsakerna till utvecklingen av detta slags kriminalitet.

Enligt vad som uttalas i promemorian torde det vidare stå klart att kriminalitetsutvecklingen när det gäller brott som begås med knivar eller andra tillhyggen motiverar särskilda lagstiftningsåtgärder.

I promemorian redovisas de skäl som i den allmänna debatten har åberopats som stöd för tanken på ett straffsanktionerat förbud mot att bära knivar och andra farliga tillhyggen på allmän plats. Ett sådant förbud har sagts kunna bli till stor nytta för polisen i den brottsförebyggande verksamheten. Även om efterlevnaden av förbudet inte kan kontrolleras i någon större omfattning, skulle polisen med större tyngd kunna ingripa mot omotiverade och farliga vapeninnehav. Gränsdragningsproblem skulle naturligtvis uppstå, men dessa har kunnat bemästras i andra länder och bör därför inte heller i Sverige vara ett avgörande skäl mot en förbudslagstiftning, har man menat.

De motiv som i enlighet härmed har åberopats till stöd för kravet på en mera allmän förbudslagstiftning är – uttalas det i promemorian – beaktansvärda. Till detta skall enligt promemorian läggas att en förbudslagstiftning möjligen också skulle få en allmänt preventiv effekt, dels naturligtvis genom straffhotet och dels genom att hos allmänheten inskräpa de risker som är förenade med ett omotiverat bärande av knivar eller andra tillhyggen. Kunde man därigenom åstadkomma en mera allmän begränsning i bruket att bära knivar eller andra farliga föremål, skulle kanske många tragiska händelser förebyggas. Redan själva innehavet av en kniv kan ju utgöra en frestelse att göra bruk av den vid handgemäng eller konfrontationer av annat slag.

Samtidigt är det dock, sägs det i promemorian, helt klart att ett förbud inte kan kontrolleras särskilt effektivt och att det måste förses med inskränkningar och undantag som är ägnade att skapa tillämpningssvårigheter. Med hänsyn till angelägenheten av att upprätthålla en allmän respekt för lagar och andra föreskrifter har kriminalpolitiska skäl här i landet av tradition brukat åberopas mot tanken på kriminalisering på områden, där kontrollen med nödvändighet måste bli ineffektiv och slumpmässig. När det gäller de preventiva effekterna av en lagstiftning av det slag som

nu diskuteras måste man också räkna med att en eventuell attitydpåverkan blir förhållandevis ringa i fråga om den grupp som man framför allt vill nå, samtidigt som en betydande osäkerhet skulle uppstå hos stora grupper som av yrkesmässiga skäl eller med hänsyn till legitima fritidsintressen har behov av att bära knivar och liknande föremål på sig i särskilda situationer. Sannolikt skulle en förbudslagstiftning liksom i Finland komma att tillämpas huvudsakligen i samband med omhändertaganden av berusade eller eljest i *anslutning till polisingripanden som primärt sker av andra skäl*. Ett allmänt förbud bör därför inte införas annat än om det är påkallat av starka skäl och man därigenom kan uppnå effekter som inte i åtminstone rätt stor utsträckning kan uppnås på annat sätt.

Vad som enligt promemorian i första hand är angeläget är att motverka risken för att personer bär knivar och liknande föremål i situationer och på platser, där risken typiskt sett är stor för att föremålet skall komma till *användning i samband med våldsbrott. Detta önskemål synes åtminstone* till stor del kunna tillgodoses, om man öppnar större möjligheter för polisen att ta hand om sådana föremål som här är aktuella hos personer som för dem med sig i de angivna situationerna. Kan en sådan möjlighet skapas bör man kunna räkna med att skälen för förbudslagstiftning i stor utsträckning bortfaller.

En nära till hands liggande metod att skapa möjlighet till beslag i nu aktuella situationer är enligt promemorian att utöka möjligheten till förverkande av föremål som är ägnade som brottsverktyg.

Såsom 36 kap. 3 § BrB är utformad står det enligt promemorian klart att bestämmelsen endast ger begränsade möjligheter till ingripanden mot den som bär kniv eller annat tillhygge även om omständigheterna ger anledning befara att dessa föremål kan komma till brottslig användning. Paragrafen synes dock enligt promemorian vara en lämplig utgångspunkt för en lagändring i syfte att uppnå en möjlighet till beslag och förverkande av föremål som är ägnade som farliga brottsverktyg utan att därför ha en "särskild beskaffenhet".

Genom ett tillägg till den bestämmelsen kan det – sägs det i promemorian – skapas utökade möjligheter till ingripande mot omotiverat bärande av farliga tillhyggen under omständigheter som ger anledning att befara att de kommer att användas för att skada andra.

Enligt promemorieförslaget bör 36 kap. 3 § BrB föras med en andra mening, i vilken det anges att vapen, dolk eller annat föremål, som är särskilt ägnat att användas vid brott mot liv eller hälsa, får när annat ej är särskilt föreskrivet, förklaras förverkat oberoende av dess beskaffenhet i övrigt, om de förhållanden under vilka föremålet har påträffats och omständigheterna i övrigt ger anledning till antagande att det är påkallat till förebyggande av sådant brott.

Det vanligaste fall då det blir aktuellt att tillämpa den nya bestämmelsen torde enligt promemorian vara då föremålen tas i beslag hos någon som har

omhändertagits enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. För dessa fall synes det mindre rationellt om talan angående förverkande av föremålet måste föras vid domstol. Med hänsyn härtill och till det ringa ekonomiska värde som föremål av nu avsett slag regelmässigt har föreslås att åklagare får pröva förverkandefrågan på samma sätt som nu är föreskrivet beträffande föremål som har beslagt tagits enligt stiltettförordningen. Detta resultat uppnås genom att det i lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. införs en ny paragraf, där det i den lagen föreskrivna förverkandeförfarandet – som i sak överensstämmer med stiltettförordningens – görs tillämpligt beträffande nu aktuella beslagtagna föremål.

7 Föredragandens överväganden

7.1 Allmänt

Vid våldsbrott kommer inte sällan vapen och tillhyggen av olika slag till användning. I åtskilliga uppmärksammade fall har knivar begagnats, och knivar och andra tillhyggen förefaller allt oftare finnas med i bilden vid våld och oroligheter av olika slag. Enligt promemorian motiverar utvecklingen särskild lagstiftning.

Behovet av lagstiftning vitsordas av samtliga remissinstanser. För egen del kan jag ansluta mig till denna uppfattning. Samtidigt vill jag framhålla att en lagstiftning på det nu aktuella området självfallet aldrig kan bli annat än ett begränsat bidrag till strävandena att bringa ned den allvarigare våldskriminaliteten. För att man skall komma tillrätta med det allvarliga samhällsproblem som våldsbrottsligheten utgör behövs generellt förebyggande åtgärder av ett helt annat slag som bl. a. är inriktade på att minska de sociala problem som ofta ligger bakom sådan brottslighet.

När det gäller den närmare utformningen av en lagstiftning inriktad på att motverka att knivar och andra tillhyggen används vid våldsbrott ansluter jag mig i huvudsak till promemorieförslaget. Jag kommer i det följande att i anslutning till det förslaget och remissvaren redogöra för min syn på de frågor som aktualiseras och lägga fram de förslag som föranleds härav.

7.2 Knivförbud?

Som redovisas i promemorian har från flera håll förordats att man i Sverige liksom i en del andra länder inför ett straffsanktionerat förbud mot att bära knivar och andra farliga tillhyggen på allmän plats då godtagbara skäl inte kan åberopas. Jag delar den i promemorian uttalade uppfattningen att de skäl som har åberopats till stöd för kravet på ett förbud är beaktansvärda. Kunde man på denna väg förebygga åtminstone en del av de våldsbrott som det här är fråga om, skulle enligt min mening de olägen-

heter som ett sådant förbud skulle föra med sig för medborgare i allmänhet i och för sig vara värda sitt pris.

I promemorian anförs emellertid, som jag har redovisat i det föregående (avsnitt 6), flera skäl mot ett allmänt förbud. De remissinstanser som har gått in på frågan har i allmänhet anslutit sig till de uttalanden som i denna del görs i promemorian. Tillämpningen av ett mera generellt förbud sägs vara förenat med avsevärda svårigheter, och den allmänna uppfattningen är att man i första hand bör välja någon mindre ingripande åtgärd.

För egen del ansluter jag mig till uppfattningen att andra åtgärder än knivförbud i första hand bör tillgripas. Som också sägs i promemorian bör det praktiska utfallet av sådana åtgärder följas med uppmärksamhet, och skulle utvecklingen visa sig motivera en ytterligare reglering får frågan tas upp på nytt.

7.3 Allmänt om en ny reglering

Det i promemorian framlagda förslaget att det till 36 kap. 3 § BrB skall läggas en ny mening om förverkande av vissa farliga föremål som påträffas i ett sammanhang där de kan komma till brottslig användning har accepterats av de flesta remissinstanserna. Förslagets syfte är att motverka att personer bär knivar eller liknande föremål i situationer och på platser, där risken typiskt sett är stor för att föremålet skall komma till användning i samband med våldsbrott. Detta är även enligt min mening angeläget, och jag ansluter mig till uppfattningen att polisen bör få större möjligheter än f. n. att ta hand om sådana föremål. Med hänsyn till de intressen som står på spel liksom till de aktuella föremålens genomsnittligt sett begränsade värde kan integritetssynpunkter inte innefatta något avgörande hinder mot en sådan lösning.

Som närmare framgår av redovisningen i promemorian står det klart att förverkandebestämmelsen i 36 kap. 3 § BrB i nuvarande utformning ger endast begränsade möjligheter till ingripanden mot dem som bär kniv eller annat tillhygge även när omständigheterna ger anledning befara att föremålen kan komma till brottslig användning. Jag tillstyrker förslaget att en utökad möjlighet till beslag och förverkande av vissa farliga föremål lagtekniskt skall genomföras som ett tillägg till 36 kap. 3 § BrB. Denna lösning kan inte sägas innebära någon principiell nyhet utan endast en utvidgning av de möjligheter till förverkande som lagrummet redan f. n. erbjuder.

7.4 Vilka föremål skall kunna förklaras förverkade?

En ny förverkanderegeln bör i enlighet med vad som föreslås i promemorian i princip ta sikte på alla sådana föremål, som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa men som inte nu kan förklaras förverkade enligt 36 kap. 3 § BrB. Exempel på sådana föremål kan vara – förutom

knivar — kättingar, vajrar, batonger, olika slags käppar och metallrör liksom andra farliga eggvapen än knivar såsom bajonetter. Beträffande stiletter och springknivar bör nuvarande särskilda lagstiftning behållas.

De flesta remissinstanserna har accepterat den beskrivning av de avsedda föremålen som föreslås i promemorian: "vapen, dolk eller annat föremål, som är särskilt ägnat att användas vid brott mot liv eller hälsa". BRÅ anser dock att möjligheten till förverkande bör begränsas till "knivar och andra tillhyggen". Därigenom skulle man utesluta sådant som flaskor med bensin, stålskodda kängor, pepparspray och gift. Enligt polischefsföreningarna bör ordet dolk ersättas med kniv.

Själv anser jag det till en början angeläget att området för förverkande inte blir alltför inskränkt. En ny bestämmelse i ämnet bör kunna användas så snart det rör sig om föremål som är ägnade att användas vid våldsbrott. En uttömmande uppräknings av de föremål som det här kan bli fråga om låter sig knappast göra i en lagbestämmelse. Utvecklingen visar ju att nya typer av föremål efter hand dyker upp och används som vapen vid våldsbrottslighet. Möjlighet bör då finnas att tillämpa den nya bestämmelsen för fall då föremålen inte som exempelvis karatepinnar och churikar har den särskilda beskaffenheten att de kan förklaras förverkade enligt 36 kap. 3 § BrB i dess nuvarande lydelse. Som vapen vid våldsbrott kan ju också åtskilliga föremål som har andra, normala användningsområden vara ägnade, t. ex. cykelkedjor och kättingar. Vid avfattningen av en ny bestämmelse synes man lämpligen kunna ta fasta på begreppet "vapen", som i den mening vari det används i exempelvis 4 kap. 5 § BrB omfattar också olika sorters redskap, verktyg och bruksföremål som kan skada eller t. o. m. döda andra människor (jfr prop. 1959:158 s. 8). En tillfredsställande lagteknisk beskrivning av vad som åsyftas torde uppnås, om den nya förverkanderegeln får avse "föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa".

Med denna avfattning kommer en ny regel att kunna ta sikte på många olika sorters föremål. En begränsning ligger i att föremålet skall vara "ägnat" att användas vid brott mot liv eller hälsa. Här ligger att krav på att föremålet lätt skall kunna användas som tillhygge vid våldsbrottslighet eller annars som ett medel att skada annan. Naturligtvis bör även bensinflaskor, pepparspray eller giftiga vätskor kunna hänföras till denna kategori. Jag kan inte se någon olägenhet med detta utan anser tvärtom att en sådan ordning är väl motiverad.

Den föreslagna avfattningen omfattar efter orden också skjutvapen, för vilka en specialreglering som förut nämnts finns i vapenlagen. Till förhållandet mellan sistnämnda lag och den nya bestämmelsen återkommer jag i avsnitt 7.6.

7.5 Övriga förutsättningar för förverkande

En förutsättning för förverkande skall enligt promemorian vara att en samlad bedömning av de förhållanden under vilka föremålet har påträffats och omständigheterna i övrigt ger anledning till antagande att det är påkallat till förebyggande av våldsbrott. Vid denna bedömning får föremålets beskaffenhet ses i ljuset av de övriga omständigheterna. Det måste ju fordras mycket starkare skäl för att förklara en fickkniv förverkad än en dolk med lång klinga.

De situationer då en tillämpning av den nya bestämmelsen kan aktualiseras blir enligt promemorian i första hand då föremålen påträffas hos någon som grips av polisen för brott eller som annars berövas friheten. Frihetsberövandet behöver inte vara orsakat av någon våldsbrottslighet utan kan avse annat brott, berusning eller ordningsstörning. Föremål som med stöd av en ny förverkandebestämmelse tas ifrån de personer som avses nu behöver då inte lämnas tillbaka då frihetsberövandet upphör, vilket ju i dag är fallet med många livsfarliga föremål som påträffats hos gripna eller omhändertagna personer. Naturligtvis måste här en allmän bedömning göras av de omständigheter som har föranlett polisingripandet, innehavarens person och ålder — liksom ägarens, om denne är en annan — samt övriga förhållanden. Detta gäller enligt promemorian särskilt fall då innehavaren har gripits för brott eller på grund av ordningsstörning eller fara härför enligt lagen (1973: 558) om tillfälligt omhändertagande.

Vid en typ av polisingripanden torde det emellertid enligt promemorian vara berättigat att utgå från en nära nog regelmässig tillämpning av en ny förverkanderegeln, nämligen när knivar och andra tillhyggen av det slag som här avses påträffas hos den som har omhändertagits enligt lagen (1976: 511) om omhändertagande av berusade personer m. m. Med hänsyn till det starka samband som föreligger mellan våldsbrott och berusning — ett samband som har belysts i åtskilliga statistiska och kriminologiska undersökningar — måste nämligen i dessa fall brottsförebyggande skäl av tillräcklig styrka praktiskt taget alltid anses föreligga. Enligt promemorian bör den nya bestämmelsen också kunna användas för att ta livsfarliga föremål från andra personer som genom sitt uppträdande ger anledning att anta att de kan komma att använda föremålet för att skada andra.

Något sådant uppsåt att utföra eller främja brott som erfordras för ansvar för förberedelse bör enligt promemorian inte krävas. Ett typexempel utgör det fallet att två rivaliserande ungdomsgrupper konfronteras på allmän plats och vissa av medlemmarna bär på farliga tillhyggen. Om det enligt vad man från polisens eller allmänhetens sida kan konstatera har uppstått en hotfull stämning med provokationer av olika slag, bör föremålen enligt promemorian kunna tas i beslag och förklaras förverkade även om några våldsamheter ännu inte har hunnit förekomma. Detsamma bör gälla under förhållanden då erfarenhetsmässigt våldsamma sammanstöt-

ningar mellan olika ungdomsgrupper kan befaras, såsom fallet kan vara vid vissa idrottsevenemang, om omständigheterna i övrigt motiverar det.

Vid remissbehandlingen har dessa förslag och uttalanden i promemorian praktiskt taget genomgående godtagits. Även jag instämmer i princip med vad som har förordats i promemorian. I likhet med någon remissinstans vill jag dock framhålla att det även när olika slags tillhyggen påträffas hos personer som har tagits om hand enligt lagstiftningen om omhändertagande av berusade personer givetvis måste krävas att en allmän bedömning görs av de föreliggande omständigheterna innan förverkande beslutas. Detta gäller naturligtvis i ännu högre grad vid omhändertaganden enligt lagen om tillfälligt omhändertagande.

En särskild fråga som har tagits upp av flera remissinstanser är huruvida omständigheterna då det aktuella föremålet påträffades skall vara avgörande för bedömningen av förverkandefrågan eller om denna bedömning skall göras med beaktande av de förhållanden som föreligger när domstolen tar ställning till frågan. I promemorian förordas den senare lösningen. Det påpekas i promemorian att situationen vid tidpunkten för domstolens prövning givetvis är en annan än när polismannen på fältet gjorde sitt ingripande. I sakens natur ligger ju att samma omedelbart akuta fara för att föremålet skall komma till brottslig användning ofta inte föreligger, sedan en tid har förflutit från den händelse som föranlett beslaget. Enligt promemorian kan det kanske därför någon gång tänkas förekomma att ett yrkande om förverkande ogillas, fastän man måste säga sig att beslaget, under de förhållanden då det gjordes, var fullt motiverat.

Dessa uttalanden i promemorian har kritiserats vid remissbehandlingen. Bl. a. har ifrågasatts om bestämmelsen blir effektiv med en sådan tillämpning som förutsätts i promemorian.

Liksom flera remissinstanser finner jag det sannolikt att promemorians lösning på denna punkt skulle skapa vissa problem. Uppenbarligen skulle det ju i en hel del fall då beslag av knivar och andra farliga föremål varit väl motiverade bli tveksamt om förverkande kan ske, eftersom samma fara för brottslig användning kanske inte föreligger vid det tillfälle då frågan skall prövas av domstol eller åklagare. Detta kan otvivelaktigt leda till en osäkerhet i tillämpningen och minska värdet av den nya förverkandemöjligheten.

Ett sätt att undvika en sådan utveckling är enligt min mening att låta domstolens eller åklagarens prövning ta sikte direkt på om det vid det tillfälle då det aktuella föremålet påträffades fanns anledning befara att föremålet skulle komma till brottslig användning. Detta resultat kan uppnås om regeln – med en viss justering i förhållande till promemoriaförslaget – får den innebörden att förverkande kan ske, om föremålet har påträffats under förhållanden som tillsammans med övriga omständigheter har gett anledning befara att det skulle användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa. En sådan avfattning av regeln ger naturligtvis domstolen

eller åklagaren möjlighet att bedöma den fara som förelåg vid det aktuella tillfället på ett annat sätt än vad den polisman som verkställt beslutet har gjort, låt vara att det faktiska underlaget för bedömningen i princip blir detsamma. Senare tillkomna omständigheter kan också i vissa fall tänkas leda till att förverkande anses obilligt.

Med anledning av ett uttalande av BRÅ under remissbehandlingen om sambandet mellan det beteende som föranlett ingripandet och de föremål som skall förklaras förverkade vill jag understryka att det naturligtvis skall göras en reell prövning av risken för brott. Samtidigt måste dock framhållas att det inte för varje fall kan krävas en direkt konkret sådan risk. Det kan således vara tillräckligt med en mera allmän riskbedömning.

I enlighet med det anförda föreslår jag att 36 kap. 3 § BrB kompletteras med en ny bestämmelse av det innehållet att även andra föremål än de som avses i den nuvarande bestämmelsen får förklaras förverkade, om de är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och har påträffats under förhållanden som tillsammans med övriga omständigheter har gett anledning befara, att de skulle komma till sådan användning.

Den aktuella paragrafen bör i linje med ett förslag från Göta hovrätt ges en något annan redaktionell utformning än vad som har föreslagits i promemorian. Paragrafen bör sålunda delas upp i två punkter. I den ena punkten bör tas upp den nuvarande bestämmelsen om förverkande av brottsverktyg medan den nya förverkandebestämmelsen bör tas upp i den andra punkten.

7.6 Förhållandet till andra bestämmelser

I de fall då förverkande kan ske såväl enligt någon specialstraffrättslig bestämmelse som enligt brottsbalken torde allmänt sett gälla att den specialstraffrättsliga bestämmelsen i första hand skall tillämpas. Exempelvis har bestämmelserna om förverkande i den förut berörda stilettförordningen tillkommit för att precisera möjligheterna till förverkande i förhållande till vad som tidigare gällt enligt allmänna bestämmelser (se prop. 1959: 158 s. 6, 17, jfr SOU 1960: 28 s. 43 ff).

Enligt stilettförordningen gäller bl. a. att om en springstilett eller en springkniv av det slag som avses i förordningen innehas av den som inte har fyllt 21 år, stiletten eller kniven skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart obilligt. Förverkande skall ske även om straff inte ådöms. Här ställs alltså inte som i den nyss föreslagna bestämmelsen krav på en sammanvägning av de förhållanden under vilka föremålet har påträffats och övriga omständigheter. I de fall då stilettförordningen är tillämplig, skall alltså förverkande ske enligt förordningen och inte enligt brottsbalken.

Enligt 40 § vapenlagen gäller bl. a. att om någon innehar ett skjutvapen utan att vara berättigad till det, vapnet skall förklaras förverkat, om det

inte är uppenbart obilligt. Innehar någon utan tillstånd ett skjutvapen under sådana särskilda förhållanden som avses med den nya brottsbalksbestämmelsen, skall enligt de allmänna principer som jag nyss redovisat förverkande ske redan på grund av det olagliga innehavet och inte enligt brottsbalken.

Vapenlagen anvisar även ett sätt för det allmänna att ta hand om ett skjutvapen från den som har tillstånd att inneha vapnet men som genom missbruk eller oaktsamhet eller på annat sätt har visat sig olämplig som vapeninnehavare. Vapnet kan om risk för missbruk föreligger enligt 32 § vapenlagen omhändertas enligt beslut av polismyndighet eller om faran är överhängande, polisman och tillståndet kan återkallas (29 §). Vapnet kan därefter enligt 33 § vapenlagen inlösas av staten, om det inte har förklarats förverkat eller är taget i beslag.

I praktiken kan situationer tänkas uppkomma som täcks både av de nu senast berörda reglerna i vapenlagen och den nya brottsbalksbestämmelsen. Enligt promemoriaförlaget har sistnämnda bestämmelse avfattats så att den får tillämpas endast "när annat ej är särskilt föreskrivet". Innebörden härav skulle enligt promemorian huvudsakligen vara att vapenlagens regler och inte den nya brottsbalksbestämmelsen skall tillämpas i fall av den typ som nu har berörts. En särskild föreskrift av den innebörden skulle dock enligt min mening vara mindre följdriktig. Inte heller finns det som jag ser det skäl att uttryckligen undanta skjutvapen från den nya bestämmelsens tillämpningsområde. Jag vill emellertid peka på att den nya bestämmelsen enligt mitt förslag blir fakultativt formulerad. Även om den formellt blir tillämplig även på skjutvapen, synes övervägande skäl tala för att man i den praktiska tillämpningen i allmänhet väljer att använda vapenlagens regelsystem i situationer av här avsett slag. Den praktiska skillnaden gentemot förverkande blir ju att ägaren får ersättning för vapnet genom ett inlösenförfarande. En sådan tillämpning står därför i överensstämmelse med den allmänna principen att, i fall då olika regelsystem är tillämpliga, den lösningen i allmänhet bör väljas som innebär det minsta intrånget i den enskildes rättigheter. Ett förverkande kan ju f. ö. bedömas som obilligt i de fall då det med förverkandet åsyftade resultatet kan uppnås genom ett annat mindre ingripande förfarande.

Vad härefter gäller s.k. gatustridsvapen av typen karate-pinnar bör lämpligen nuvarande praxis behållas. Dessa bör således tas i beslag och förklaras förverkade enligt 36 kap. 2 § BrB, om innehavaren har ådragit sig straffansvar för misshandel eller försök eller förberedelse till sådant brott, och annars enligt 3 § första punkten samma kapitel. Skulle ingen av dessa föreskrifter anses tillämplig, kan självfallet den nya bestämmelsen användas.

7.7 Kroppsvisitation

En följd av den föreslagna regleringen blir att föremål som skäligen kan antas vara förverkat enligt den nya bestämmelsen kommer att kunna tas i beslag med stöd av 27 kap. 14 a § RB. Under remissbehandlingen av promemorian har från flera håll efterlysts möjligheter för polisen att kroppsvisitera dem som i de här aktuella situationerna misstänks bära knivar eller andra vapen. Om den föreslagna förverkandebestämmelsen kombineras med att en sådan möjlighet införs skulle den enligt dessa instanser bli mera effektiv.

Regler om kroppsvisitation vid utredning av brott finns i 28 kap. RB. Förekommer anledning att brott varå fängelse kan följa har förövats, får sålunda enligt 11 § detta kapitel kroppsvisitation företas för eftersökande av föremål som är underkastat beslag eller annars till uträdnade av omständighet, som kan ha betydelse för utredning av brottet. Dessa bestämmelser ger såvitt här är av intresse polisen rätt till kroppsvisitation i de fall då någon kan misstänkas för att genom innehav av ett farligt föremål göra sig skyldig till något brott, exempelvis förberedelse till misshandel.

Regler om den visitation som behövs från ordnings- och säkerhetssynpunkt när någon har berövats friheten av polisen (s. k. skyddsvisitation) finns i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. (häkteslagen). Enligt 2 § häkteslagen skall häktad, om det inte är uppenbart obehövt, senast vid ankomsten till förvaringslokalen visiteras för eftersökande av föremål som han inte får inneha. Denna bestämmelse gäller inte bara häktade och anhållna utan avser i princip alla fall då någon tas in i häkte eller tas i förvar i polisarrest (18 §). Redan i samband med själva omhändertagandet utför emellertid i här aktuella fall polismannen rutinmässigt en förberedande visitation av säkerhetsskäl, s. k. provisorisk skyddsvisitation.

Frågor som rör polisens möjlighet att göra visitation utan samband med brottsutredning utreds f. n. av 1981 års polisberedning (Ju 1981: 02), som har till uppgift att utarbeta förslag till en polislagen. Till grund för arbetet ligger enligt beredningens direktiv de principförslag som har lagts fram i 1975 års polisutrednings betänkande (SOU 1979: 6) Polisen. Där förordades bl. a. att det i en ny polislagen förs in i en bestämmelse som ger uttryckligt stöd för en polismans befogenhet att företa provisorisk skyddsvisitation i samtliga fall då någon med stöd av lag har berövats friheten. Vidare förordade polisutredningen bestämmelser till stöd för vissa särskilda tvångsåtgärder vid risk för allvarlig brottslighet mot liv eller hälsa, däribland visitation i syfte att söka efter farliga föremål.

Frågor om polisens möjlighet att företa visitation utan samband med brottsutredning kommer således att behandlas i det fortsatta arbetet på en ny polislagen. Med hänsyn till detta bör enligt min mening inte nu införas någon ny reglering i ämnet av den innebörd som enligt det nyss anförda har

efterlysts av vissa remissinstanser, särskilt som denna från principiell synpunkt skulle te sig rätt ingripande. Jag vill tillägga att den nya bestämmelsen som framgått torde få sin största praktiska betydelse för fall då farliga föremål påträffas hos någon som grips av polisen för brott eller som annars berövas friheten. I dessa fall har polisen regelmässigt visiterat den omhändertagne senast i samband med att denne förs in i arrest. Därmed kan alltid innehavet av ett eventuellt farligt föremål konstateras och en prövning av förutsättningarna för förverkande göras i dessa situationer.

7.8 Förfarandet

Enligt 27 kap. 14 a § RB får som nämnts föremål som skäligen kan antas vara förverkade enligt 36 kap. 3 § BrB tas i beslag. Härvid äger bestämmelserna i 27 kap. RB om beslag motsvarande tillämpning. För förfarandet gäller sålunda reglerna i 27 kap. 1–14 §§ RB om bl. a. befogenheten att verkställa beslag och den enskildes möjlighet att påkalla rättens prövning av beslag som har gjorts utan rättens förordnande. Bestämmelsen i 27 kap. 7 § RB om utsättande av tid inom vilken åtal skall väckas avser den tid inom vilken talan skall väckas (prop. 1975: 106 s. 6–7).

Talan om egendomens förverkande väcks vid rätten och rättens handläggning regleras av 17 § lagen (1946: 804) om införande av nya rättegångsbalken (RP).

Det beskrivna förfarandet skulle också bli tillämpligt i de fall som är aktuella här, om annat ej föreskrivs. I promemorian uttalas att det med hänsyn till de varierande omständigheter som kan förekomma i enskilda fall vid tillämpningen av den nya förverkandebestämmelsen knappast finns någon anledning att i enlighet med vad som gäller enligt stillettförordningen (se avsnitt 3.5) generellt föreskriva ett enklare prövningsförfarande. Som jag redan har nämnt föreslås dock i promemorian en förenklad prövning för fall då farliga föremål av aktuellt slag har tagits i beslag hos någon som har omhändertagits enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m. m. Den ordning som föreslås innebär att förverkandefrågan i dessa fall skall prövas av åklagare med möjlighet för den som har drabbats av beslaget att genom missnöjesanmälan få en domstolsprövning till stånd. I promemorian föreslås att en bestämmelse härom skall föras in i lagen (1958: 205) om förverkande av alkoholihaltiga drycker m. m.

Promemoriaförslaget har i denna del fått ett blandat mottagande under remissbehandlingen. Några remissinstanser ifrågasätter om två olika handlägningsformer kan anses påkallade. Förslag läggs fram om att åklagare skall pröva frågan om förverkande beträffande både dem som har omhändertagits enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m. m. och dem som har tagits om hand enligt lagen om tillfälligt omhändertagande. Andra förslag går längre och innebär att åklagare skulle få pröva samtliga fall av förverkande enligt den nya bestämmelsen eller t. o. m.

samtliga fall som omfattas av 36 kap. 3 § BrB. Enligt en remissinstans bör beslutanderätten läggas hos polismyndigheten.

För egen del fäster jag mig särskilt vid att de föremål det här gäller i allmänhet har ett ringa ekonomiskt värde. Med hänsyn härtill kan enligt min mening rättssäkerhetsskäl inte anses stå i vägen för att man beträffande normalfallen inför en enklare beslutsordning än som följer av allmänna regler. En sådan förenklad ordning bör efter mönster av ställetförfordningen och 1958 års särskilda förverkandelag innebära att beslutanderätten läggs på åklagaren, och den bör lämpligen gälla oavsett i vilken situation de aktuella föremålen har påträffats. Härigenom uppnås också den fördelen att liknande prövningssystem kommer att gälla i fråga om förverkandeförfaranden som sakligt sett ligger nära varandra. För den angivna lösningen talar slutligen att, om förverkandebesluten skulle läggas på domstol, skulle man i större utsträckning än f. n. få domstolsprocesser gällande enbart frågan om förverkande, en ordning som ter sig föga rationell för de fall som här är aktuella med hänsyn till vad som nyss har sagts om föremålets normalt sett ringa värde.

Man synes å andra sidan inte kunna bortse från att det någon gång kan tänkas inträffa att ett föremål av högre ekonomiskt värde tas i beslag med sikte på förverkande enligt den nya regeln. Av rättssäkerhetsskäl bör därför en värdegräns fastställas. Jag förordar en ordning enligt vilken prövningen skall ankomma på åklagare endast under förutsättning att föremålets värde uppskattas till mindre än 500 kr.

Olika lösningar kan diskuteras när det gäller frågan var en bestämmelse av den angivna innebörden lagtekniskt bör placeras. Den särskilda förverkandelagen avser huvudsakligen andra ämnen och sambandet med denna lag blir med den lösning i sak som jag nyss har förordat inte tillräckligt starkt för att bestämmelsen lämpligen skall kunna tas in i den lagen. En annan lösning som skulle kunna övervägas är att införa bestämmelsen i 17 § RP, som i övrigt innehåller regler om förverkande utan samband med åtal. Inte heller den lösningen synes emellertid fullt tillfredsställande med hänsyn till regleringens speciella karaktär.

Mest ändamålsenligt blir enligt min mening att ta upp de särskilda förfarandebestämmelser som behövs i en ny lag, som lämpligen kan rubriceras "lag om förfarandet vid beslag och förverkande av vissa farliga föremål".

Jag föreslår med åberopande av det anförda att det i en särskild lag anges att, om ett föremål som är ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa har tagits i beslag och fråga uppkommer om förverkande av föremålet enligt 36 kap. 3 § BrB, åklagaren får pröva den frågan, om föremålets värde uppskattas till mindre än 500 kr. Bestämmelsen bör kunna tillämpas oavsett om förverkande skall ske enligt första eller andra punkten av 36 kap. 3 § BrB. Om åtal för brott — t. ex. förberedelse till misshandel — väcks i sammanhanget, blir däremot normalt 36 kap. 2 §

tillämplig, och förverkandefrågan skall då prövas i rättegången. Åklagarens prövning av förverkandefrågan förutsätts i normalfallet ske i samband med att han mottar anmälan enligt 27 kap. 4 § RB om att föremålet har tagits i beslag.

8 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om förfarandet vid beslag och förverkande av vissa farliga föremål.

Förslagen bör fogas till protokollet som *bilaga 3*.

9 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över lagförslagen.

10 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1983-01-04

Närvarande: f.d. regeringsrådet Paulsson, regeringsrådet Delin, justitierådet Bengtsson.

Enligt protokoll vid regeringssammanträdet den 16 december 1982 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet Rainer beslutas inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om förfarandet vid beslag och förverkande av vissa farliga föremål.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Nils-Olof Berggren.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

1. Lagen om ändring i brottsbalken

I den föreslagna punkt 2 av 36 kap. 3 § anges som förverkandeskäl dels de förhållanden varunder föremålet i fråga påträffats, dels övriga omständigheter: även dessa skall emellertid, enligt vad som utvecklas i remissprotokollet, föreligga vid tidpunkten då föremålet anträffades. Hänvisningen till såväl angivna förhållanden som omständigheterna i övrigt torde härröra från promemorian, där uttryckssättet var motiverat med tanke på att även omständigheter tillkomna efter anträffandet skulle beaktas. Med hänsyn till det ändrade synsättet i remissen synes uttryckssättet onödigt komplicerat, särskilt som man vid tillämpningen av den fakultativa förverkanderegeln ändå kan beakta alla omständigheter kring anträffandet. Lagrådet förordar följande kortare formulering av punkt 2: "andra föremål — — — har påträffats under omständigheter som gav anledning befara att de skulle komma till sådan användning."

2. Lagen om förfarandet vid beslag och förverkande av vissa farliga föremål

Lagen innehåller inga egentliga regler om förfarandet vid beslag. Med hänsyn härtill och då de föremål den avser inte i och för sig kan anses farliga förordar lagrådet att rubriken ändras till: Lag om förfarandet vid förverkande av beslagtagna föremål i vissa fall.

Innebörden av punkterna 2 och 3 i 2 § är, att sedan väl missnöje anmälts med förverkandebeslutet detta, i motsats till beslagsbeslutet, inte längre skall gälla. I och för sig hade det varit önskvärt att detta förhållande tydligare framgått av lagtexten. Denna är emellertid i detta hänseende

avfattad efter mönster av 2 § 3 lagen (1958: 205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. och 4 § 2 förordningen (1959: 312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m. m., och lagrådet anser sig därför böra godta formuleringen av bestämmelsen.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1983-01-20

Närvarande: statsrådet I. Carlsson, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Rainer, Boström, Bodström, Göransson, Gradin. R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg

Föredragande: statsrådet Rainer

Proposition om ändring i brottsbalken m. m. (förverkande av knivar m. m. till förebyggande av våldsbrott)

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken
 2. lag om förfarandet vid beslag och förverkande av vissa farliga föremål.
- Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Enligt den i remissen föreslagna lydelsen av 36 kap. 3 § 2 skall förverkande kunna ske beträffande föremål "som har påträffats under förhållanden som tillsammans med övriga omständigheter" har gett anledning att befara att de skulle komma till användning som vapen vid brott mot liv eller hälsa. Enligt lagrådet synes uttryckssättet onödigt komplicerat.

Jag godtar lagrådets förslag till justering av lagrummet.

3 Förslaget till lag om förfarandet vid beslag och förverkande av vissa farliga föremål

Lagrådet har påpekat att lagen inte innehåller några egentliga regler om förfarandet vid beslag. Med hänsyn härtill och då de föremål den avser inte i och för sig kan anses farliga förordar lagrådet att rubriken ändras till "Lag om förfarandet vid förverkande av beslagtagna föremål i vissa fall."

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 16 december 1982.

När det gäller frågan om de aktuella föremålen bör beskrivas som farliga har jag i och för sig förståelse för vad lagrådet har anfört. Enligt min mening ger emellertid en sådan beskrivning i lagens rubrik ett lämpligt uttryck för lagens närmare innehåll. Jag anser därför att remissförslaget bör vidhållas i den delen. I övrigt godtar jag lagrådets förslag.

Med anledning av vad lagrådet har anfört om innebörden av punkterna 2 och 3 i 2 § kan bakgrunden till regleringen i 1958 års lag om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. förtjäna att något belysas.

I den lagrådsremiss som föregick propositionen till lagen hade den aktuella bestämmelsen om åklagares beslutanderätt i förverkandefrågor en något annorlunda lydelse än den som slutligen antogs. Enligt remissförslaget skulle sålunda, om åtal inte väcktes, åklagaren skriftligen förordna att egendomen skulle vara förverkad, om inte den från vilken egendomen tagits i beslag anmälde missnöje hos åklagaren inom en månad efter det att han fick del av förordnandet (prop. 1958: 80 s. 15). Efter påpekande av lagrådet jämkades emellertid bestämmelsen så att den fick den principiella uppbyggnad som den f. n. har (prop. s. 18 och 19) och som alltså har utgjort en förebild för det nu aktuella förslaget. Jämkningsen torde dock inte ha haft till syfte att få till stånd någon ändring i den rättsliga konstruktionen, som får anses ha den innebörden att förverkandefrågan inte blir slutligt avgjord förrän tiden för att anmäla missnöje mot åklagarens beslut har gått till ända. Intill dess gäller givetvis ett beslut om beslag som har meddelats i ärendet, om annat ej förordnas.

Den föreslagna regleringen avses få samma innebörd. Lagrådet har också godtagit formuleringen av bestämmelsen.

Utöver vad som följer av det förut anförda bör 2 § 2 jämkas i redaktionellt hänseende.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom propositionen föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Lagförslag i departementspromemorian (Ds Ju 1982: 5) Förverkande av knivar m. m. till förebyggande av våldsbrott

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 3 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, må förklaras förverkat även i annat fall än som avses i 2 §.

Föreslagen lydelse

36 kap.

3 §¹

Föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, må förklaras förverkat även i annat fall än som avses i 2 §. *Vapen, dolk eller annat föremål, som är särskilt ägnat att användas vid brott mot liv eller hälsa, får när annat ej är särskilt föreskrivet förklaras förverkat oberoende av dess beskaffenhet i övrigt, om de förhållanden under vilka föremålet har påträffats och övriga omständigheter ger anledning till antagande att det är påkallat till förebyggande av sådant brott.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1958: 205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m.

Härigenom föreskrivs att i lagen (1958: 205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. skall införas en ny paragraf, 4 §, av nedan angivna lydelse.

¹ Senaste lydelse 1968: 165.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 §

Har vapen, dolk eller annat liknande föremål med stöd av 27 kap. 14 a § rättegångsbalken tagits i beslag hos den som har omhändertagits enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m., prövar åklagaren huruvida föremålet skall vara förverkat. Vid denna prövning tillämpas 2 § första stycket punkt 3.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian (Ds Ju 1982: 5) Förverkande av knivar m. m. till förebyggande av våldsbrott

1 Remissinstanser

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av riksåklagaren (RÅ), Göta hovrätt, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, brottsförebyggande rådet (BRÅ), polisstyrelserna i Stockholms, Göteborgs och Malmö polisdistrikt, länsstyrelserna i Västmanlands, Kristianstads och Västernorrlands län, Stockholms kommun, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges länspolischefer, Föreningen Sveriges polischefer, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska Polisförbundet, AB Storstockholms Lokaltrafik (SL) och Göteborgs spårvägar.

RÅ har överlämnat yttranden från överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt och från länsåklagarna i Uppsala, Älvsborgs och Kopparbergs län. Länsstyrelsen i Västernorrlands län har överlämnat yttranden från polisstyrelserna i Sollefteå och Sundsvalls polisdistrikt.

2 Allmänt

Samtliga remissinstanser tillstyrker i princip att det införs en möjlighet till beslag och förverkande i enlighet med vad som föreslås i promemorian. Polisstyrelsen i *Stockholms polisdistrikt* menar dock att man i första hand bör överväga ett förbud att bära vapen, knivar och andra tillhyggen på allmän plats utan godtagbara skäl.

En ledamot av *Göta hovrätt* avstyrker förslaget.

Sveriges domareförbund anser det visserligen angeläget att komma till rätta med dessa problem men ställer sig tvivlande till om effekterna av förslaget skulle bli så stora som antas i promemorian. Ett skäl härtill är att bestämmelsen inte ger polisen möjlighet att företaga husrannsakan eller kroppsvisitation och att möjligheterna att påträffa och att omhänderta tillhyggen i förebyggande syfte därför blir begränsade. Ett annat skäl är att enbart förverkande som sanktion måste antas få liten preventiv verkan med hänsyn till föremålets ringa värde. F. ö. kan ifrågasättas om det inte skulle vara möjligt att genom en utvidgad tillämpning av lagrummet åstadkomma i stort sett samma resultat utan det föreslagna tillägget. Domareförbundet kan visserligen ej finna att vare sig lagrummets ordalydelse eller dess syfte, skulle hindra en utvidgning, som utvecklingen gjort motiverad

men vill med hänsyn till behovet att genom lagstiftning ge en anvisning för rättstillämpningen i utvidgande riktning inte avstyrka förslaget.

3 Behovet av lagstiftning

Samtliga remissinstanser har instämt i den uppfattning som kommer till uttryck i promemorian rörande behovet av lagstiftning mot innehav av knivar och andra farliga vapen.

Rikspolisstyrelsen pekar således på att våldsbrotten i stor utsträckning har ändrat karaktär. Sålunda har användning av tillhyggen och vapen av olika slag såsom knivar, karatepinnar, järnrör och dylikt kommit till användning i allt större utsträckning. Sammandrabbningar mellan ungdomsgrupper med olika bakgrund och intresseinriktning förekommer i ökande omfattning liksom våldsamheter i samband med idrottsevenemang då olika klubbars supporters drabbar samman. Behovet av lagstiftningsåtgärder för att så långt möjligt förebygga våldshandlingar av den angivna karaktären synes enligt rikspolisstyrelsen väl dokumenterat.

BRÅ pekar på att antalet polisanmälda våldsbrott (mord, dråp, misshandel) per 100 000 invånare har mer än fördubblats sedan år 1950. Mellan år 1950 och fram till mitten av 1960-talet låg våldsbrotten på en i stort sett oförändrad nivå. Först från mitten av 1960-talet har en markant ökning skett. Under första hälften av 1970-talet hejdades ökningen för att under andra hälften ånyo sätta fart. Enligt *BRÅ* finns det anledning anta att statistiken speglar en faktisk ökning av våldsbrottsligheten i vårt land. En sådan utveckling inger oro och det är, uppger *BRÅ*, angeläget att pröva nya vägar för att vända kurvan neråt.

Landstingsförbundet uppger att knivar och andra vapen eller tillhyggen används i samband med hot mot exempelvis bussförare på linjer med landstingskommunal huvudman. Förbundet pekar också på riskerna för personalen inom hälso- och sjukvården bl. a. i anslutning till läkemedelsförråd, där narkotiska preparat förvaras och dit knivförsedda personer kan bereda sig tillträde.

Göteborgs spårvägar uppger att våldsverktyg, som regel kniv, i ökad omfattning funnits med i bilden i samband med våld och hot om våld mot trafikpersonalen och resenärer. Göteborgs spårvägar är av den uppfattningen att våldsverktyg, företrädesvis knivar, bärs av personer, som vill imponera på sin omgivning och som vid bråk med andra personer använder våldsverktyg för att "stärka" sin ställning. Detta förhållande har fått den negativa effekten att allmänheten endast i undantagsfall vågar vara polis resp. förarpersonal och medresenärer behjälpliga i samband med en ordningsstörande händelse. I de flesta fall har den ordningsstörande resenären varit påverkad av berusningsmedel.

4 Knivförbud?

De flesta remissinstanserna delar den i promemorian uttalade uppfattningen att det inte är lämpligt att införa ett generellt förbud mot bärande av kniv eller andra tillhyggen på allmän plats. En remissinstans förordar emellertid, som sagts, ett sådant förbud framför det förslag som läggs fram i promemorian.

RÅ finner de skäl som anförts i promemorian mot ett allmänt förbud mot bärande av knivar och andra farliga tillhyggen övertygande. Innan ett sådant allmänt förbud kan anses påkallat bör enligt RÅ om möjligt andra vägar sökas att nå önskade effekter.

Enligt *Göta hovrätt* finns det starka skäl som talar för att införa en förbudslagstiftning motsvarande den som finns i Finland. En sådan lagstiftning har enligt hovrätten en helt annan moralbildande verkan än den föreslagna. En förbudslagstiftning innebär emellertid ett avsevärt ingrepp i den personliga integriteten särskilt med hänsyn till den rätt till kroppsvisitation som den skulle få till följd. Mot en förbudslagstiftning talar också att kontrollen måste bli ineffektiv och slumpmässig vilket kan motverka den allmänna respekten för lagar och andra föreskrifter. Hovrätten anser därför att det framlagda förslaget bör prövas i praktiken men att frågan bör tas upp på nytt om utvecklingen visar sig motivera en mera ingripande reglering.

Enligt *rikspolisstyrelsens* uppfattning skulle ett allmänt förbud mot att bära kniv på allmän plats vara förenat med vissa problem. Kontrollen av efterlevnaden av ett sådant förbud skulle av allt att döma vara förknippad med avsevärda svårigheter. Vidare kan inte uteslutas att det kan finnas ett legitimt behov hos någon att bära kniv på allmän plats. Den föreslagna möjligheten för polisen att, för att förhindra våldsbrott, i vissa situationer beslagta knivar och andra liknande föremål synes enligt styrelsen utgöra ett bättre instrument att komma till rätta med situationen.

BRÅ ställer sig bakom den bedömning som gjorts i promemorian att de positiva effekterna av ett förbud att bära knivar och andra vapen på allmän plats inte skulle väga upp de nackdelar det skulle föra med sig. Rådet tillstyrker i princip att man i stället väljer sådan mindre ingripande och mer riktad kontroll som den föreslagna förverkanderegeln representerar.

Enligt *socialstyrelsens* mening är den allmänpreventiva effekten av en allmän förbudslagstiftning ringa. Den grupp, som man framför allt vill nå med sådant förbud skulle sannolikt påverkas föga samtidigt som viss osäkerhet skulle uppstå hos bl. a. vissa kategorier yrkesutövare och fritidsidkare, som rättmätigt bär knivar och liknande på sig i särskilda situationer. Ett förbud skulle vidare, enligt socialstyrelsens mening, behöva förses med undantag och inskränkningar, något som medför svårigheter vid tillämpningen. På nu anförda principiella och praktiska skäl samt på grundval av vad härom framkommit i promemorian anser styrelsen ett förbud föga eftersträvänsvärt.

Polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt menar att ett förbud att bära vapen, knivar och andra tillhyggen på allmän plats utan godtagbara skäl i första hand bör övervägas. Enligt styrelsen kan argument anföras både för och emot ett sådant allmänt förbud. Avgörande betydelse bör dock tillmätas polisens behov av att kunna företa kroppsvisitation på misstänkta personer, vilket också förutsätter att fängelse införs i straffskalan för brottet.

Enligt *länsstyrelsen i Västmanlands län* skulle fördelen med införande av ett förbud – förutom den allmänpreventiva effekten – vara att polisen med större tyngd kunde ingripa mot innehav av farliga tillhyggen. Dessa motiv är, anför länsstyrelsen, i och för sig välgrundade. För polisens del kommer en viktig arbetsmiljöaspekt. Enligt länsstyrelsens mening måste emellertid krävas mycket starka skäl för att införa ett allmänt förbud av denna art. Det skulle medföra gränsdragningsproblem för polisen och osäkerhet bland allmänheten. Ett tänkbart alternativ till ett generellt förbud vore enligt länsstyrelsen emellertid att begränsa förbudet till att avse endast ungdomar under 21 år, vilka i allmänhet utgör det klientel som deltar i gatukonfrontationer och liknande händelser. Ett annat tänkbart alternativ vore att knyta förbudet till sådana situationer där risken för våld är överhängande. Dessa alternativ skulle till stor del tillgodose såväl polisens intressen som de övriga myndigheters som är engagerade i brottspreventiv verksamhet.

Enligt *Svenska kommunförbundet* bör lagregler utformas på ett sådant sätt att de av allmänheten uppfattas som meningsfulla och inte onödigt inskränkande. Förbundet delar därför uppfattningen att ett förbud att bära kniv på allmän plats inte bör införas.

5 Lagtexten

Enligt *rikspolisstyrelsens* uppfattning är det av utomordentligt stor betydelse att reglerna utformas så att osäkerheten om när och under vilka omständigheter bestämmelserna kan tillämpas så långt möjligt elimineras. Detta är angeläget av flera skäl. Dels kan naturligtvis rättssäkerhetsaspekter anläggas på frågan, dels måste de beslagtagna tillhyggena regelmässigt bli föremål för förverkande. Om en praxis utbildas som innebär att de beslagtagna föremålen inte blir förverkade utan måste återlämnas till den från vilken de beslagtagits, skulle med säkerhet effekten bli den motsatta i förhållande till vad som avses. En samordning med nu gällande lagstiftning mot innehav av vissa stiletter m. m. är enligt rikspolisstyrelsen också angelägen.

Enligt *RÅ* ger lagtexten inte säker grund för slutsatsen att frågan om förverkande skall bedömas med beaktande av de förhållanden som föreligger då domstolen tar ställning till frågan. Lagförslagets formulering ger,

anför RÅ, närmast uttryck för den meningen att domstolen skall avgöra förverkandefrågan främst med hänsynstagande till omständigheterna vid beslagstillfället. Enligt RÅ:s mening bör också så vara fallet. Det bör vara den akuta faran för våldsbrott vid beslagstillfället som skall bedömas av domstolen.

Enligt *Göta hovrätt* bör lagtexten få följande lydelse:

Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § ske av

1. föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning.

2. vapen, dolk eller annat föremål, som är särskilt ägnat att användas vid brott mot liv eller hälsa om de förhållanden under vilka föremålet har påträffats och övriga omständigheter ger anledning till antagande att det är påkallat till förebyggande av sådant brott.

Utformningen av den föreslagna förverkanderegeln är enligt *BRÅ:s* mening inte invändningsfri. Den lämnar onödigt stort utrymme för fritt skön vid tillämpningen. Av de exempel som lämnas i promemorian framgår också att det kan bli fråga om känsliga avvägningar. Skall man exempelvis vid en ishockeymatch beslagta tillhyggen endast från sådana som av klädsel eller annat kan förmodas tillhöra något beryktat supportergäng eller skall det gälla publiken i dess helhet?

Från rättssäkerhetssynpunkt bör därför enligt *BRÅ:s* mening lagtexten stramas upp. Den föreslagna lagtexten torde innefatta sådant som flaskor med bensin, stålskodda kängor, pepparspray och gift. *BRÅ* ifrågasätter om inte förverkandemöjligheten begränsas till "knivar och andra tillhyggen" med hänsyn till de situationer där förverkande i praktiken kan antas komma till stånd.

Socialstyrelsen framhåller fördelen med den exemplifiering av brottsverktyg som gjorts i det föreslagna lagrummets andra mening. Exemplet är, enligt styrelsens uppfattning, lämpliga med hänsyn till bestämmelsens tillämpning inom specialstraffrätten, enär uppräknade föremål inte hänförs sig till allvarigare brottslighet än som kan komma ifråga inom specialstraffrätten.

Enligt *polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt* bör den föreslagna lydelsen av 36 kap. 3 § BrB ges en bättre språklig utformning.

Polisstyrelsen i Göteborgs polisdistrikt föreslår att det i 36 kap. BrB skall införas en ny paragraf, 3 a § med följande lydelse:

"Kniv, annat vapen eller föremål, som kan användas vid brott mot liv eller hälsa, får, när annat ej är särskilt föreskrivet, till förebyggande av brott förklaras förverkat vid anträffande hos person som grips eller omhändertas av polisen.

Beslut om förverkande enligt denna paragraf meddelas av polismyndighet."

Eftersom dolk och andra föremål, när de används som tillhygge, oftast benämns vapen, synes enligt *Föreningen Sveriges länspolischefer* och *Föreningen Sveriges polischefer* ordet "dolk" som exempel på vapen, onödigt. Om vapen skall exemplifieras bör i stället det vanligare ordet "kniv" användas. Uttrycket "när annat ej är särskilt föreskrivet ..." bör vidare enligt polisföreningarna förtydligas med t.ex. "när annat ej är särskilt föreskrivet i vapenlagen eller i annan författning ...".

6 Tillämpningen

Enligt RÅ:s mening är det väsentligt att en ny lagregel endast träffar de typiska situationer i vilka våldshandlingar kan förväntas samt att den är tillämplig utanför det för förberedelsebrott straffbelagda området.

Rikspolisstyrelsen anmärker att det i promemorian inte nämns någonting om en ny förverkanderegels tillämpning vid omhändertagande som polisen gör med stöd av reglerna i 3 § lagen om tillfälligt omhändertagande (LTO) då någon stör ordningen. Enligt rikspolisstyrelsen övergår inte sällan ordningsstörande handlingar till våldshandlingar.

Enligt rikspolisstyrelsens uppfattning är det avsevärt mera berättigat att utgå från en nära nog regelmässig tillämpning av en ny förverkanderegul i samband med polisiära ingripanden med stöd av 3 § LTO än vid omhändertaganden enligt lagen om tillfälligt omhändertagande av berusade personer m. m. (LOB).

Rikspolisstyrelsen anser emellertid att även i samband med polisingripanden med stöd av LTO eller LOB bör förutsättningarna för beslag av knivar och liknande tillhyggen prövas i likhet med vad som eljest skall ske.

RÅ ifrågasätter om två olika handläggningsformer kan anses påkallade för så principiellt likartade fall varom nu är fråga. En enhetlig ordning innebärande att åklagaren får beslutanderätt i förverkandefrågan i samtliga de fall som omfattas av 36 kap. 3 § BrB i dess föreslagna lydelse bör enligt RÅ:s mening övervägas. Såväl aktuella föremåls relativt ringa värde som processekonomiska och rationella skäl talar härför. Ett sådant enklare förfaringssätt torde inte kunna anses äventyra rättssäkerheten eftersom beslagsfrågan alltid kan föras till domstol.

Förslaget om i det närmaste generella förverkanden hos dem som grips enligt LOB framstår enligt BRÅ som väl långt gående. Att det finns ett samband mellan alkohol och våldsbrott betyder ju inte att alla som är berusade är våldsbenäga. Man kan enligt BRÅ utan större svårigheter tänka sig situationer där tillämpningen av en sådan regel skulle framstå som oskälig. Därför kan kravet på samband mellan den gripnes beteende och hans utrustning inte efterges helt vid ingripande enligt LOB.

BRÅ framhåller vidare att det är svårt att bedöma vilka brottsförebyggande effekter den föreslagna lagändringen kommer att få. Ett skäl är att

många av de våldsbrott som förövas med kniv eller liknande vapen äger rum i bostäder eller på annat privat område och ofta utan att gärningsmannen i förväg burit vapnet på sig. Beträffande brott av denna typ finns även ett betydande mörktal av fall som aldrig kommer till rättsväsendets kännedom. Det är även lätt för den som har berövats en kniv eller ett annat tillhygge att snabbt förse sig med ett nytt. Man kan inte utan vidare räkna med enkla och automatiska samband mellan brottsnivå och åtgärder av detta slag.

Enligt länsstyrelsen i Västmanlands län måste tillämpningen av de nya reglerna noga uppmärksammas. Om erfarenheterna vid uppföljningen visar att de inte är tillräckligt ändamålsenliga bör frågan om en mera ingripande lagstiftning tas upp till prövning. Därvid bör enligt länsstyrelsens mening någon form av begränsat förbud övervägas.

Svenska polisförbundet ser det som angeläget att motiven för tillämpningen av en ny förverkanderegeln görs klarare och mer distinkta än vad som framgår av promemorian. Det vore enligt förbundets mening högst otillfredsställande om brister i detta avseende skulle leda till en situation där beslagtagna föremål ej blir förverkade utan måste återlämnas till den från vilken de beslagtogs.

Enligt Föreningen Sveriges statsåklagares mening kan det befaras att förslaget får endast en marginell effekt på omfattningen av våldsbrott. Praktiska tillämpningsproblem kan enligt föreningen uppstå, eftersom reglerna för husrannsakan och kroppsvisitation inte ändras. Föreningen pekar på de ofta förekommande fallen med ungdomars bilresor till olika festplatser i landet under särskilt attraktiva helger. I bilarna färdas åtskilliga personer, varav en del är berusade. Svårigheter kan uppstå för enskilda polismän på fältet att bedöma om förutsättningar för beslag föreligger. En utvidgad möjlighet till kroppsvisitation kanske i ett sådant fall kan vara sakligt grundat. Enligt föreningen bör utvecklingen följas uppmärksam.

Enligt Föreningen Sveriges länspolischefer och Föreningen Sveriges polischefer är det av största vikt att polisen i situationer då våldsamheter kan förväntas – t.ex. i samband med danstillställningar utomhus och idrottsevenemang – har befogenhet att i förebyggande syfte beslagta vapen från presumtiva våldsmän. Genom att polisen i dessa situationer inte får företa kroppsvisitation enligt 28 kap. RB om inte anledning föreligger att brott förövas, kan polisen enbart ingripa då vapnen bäres synliga. För att den nya förverkanderegeln skall få reell betydelse för den brottsförebyggande verksamheten bör den enligt polischefsföreningarna kompletteras med en regel som ger polisen rätt att kroppsvisitera en person, när skäligen misstanke föreligger om att han innehar vapen som kan tas i beslag. En regel om rätt att företa kroppsvisitation bör enligt föreningarna tas in i polislagen. Polisen bör få rätt att kroppsvisitera en person som misstänks inneha vapen eller tillhygge om det är påkallat för att förebygga brott. En sådan regel kan – anför föreningarna – knappast anses mer

ingripande än regeln i 28 kap. 11 § RB om kroppsvisitation av en person som är skäligen misstänkt för brott.

Enligt *SL* bör man i syfte att så klart som möjligt ange förutsättningarna för polisens rätt att ingripa i lagmotiven ge klara exempel på vad som typiskt sett avses med "förhållanden under vilka föremålet har påträffats" och "övriga omständigheter". *SL* anser sålunda att någons öppna företeende av livsfarligt vapen i sådant "slutet" utrymme som t. ex. en buss eller en tågagn typiskt sett skall utgöra grund för ingripande med stöd av den föreslagna lagen, naturligtvis dock med den självklara begränsningen att t. ex. seriösa jägare och idrottsutövare av olika slag inte skall drabbas av ingripanden vid färd med sina vapen och redskap på allmänna kommunikationsmedel.

7 Förfarandet

Göta hovrätt anför att den föreslagna brottsbalksbestämmelsen är mycket vagt utformad och att det därför är angeläget att frågan om förverkande kommer att prövas av domstol. Hovrätten kan dock med tvekan ansluta sig till att åklagaren i de föreslagna fallen får pröva frågan om förverkande.

Polisstyrelsen i Göteborgs polisdistrikt anser att ett omhändertagande av de aktuella föremålen kan stödjas på 2 § polisinstruktionen (1972:511). Enligt polisstyrelsen finns det ett stort behov av specifika regler om beslag och förverkande. En riktlinje bör enligt polisstyrelsen vara att förfarandet blir så enkelt och obyråkratiskt som möjligt utan att därför rimliga rätts-säkerhetskrav eftersätts. För att kunna bryta den oönskade tendensen att beväpna sig vid vistelse på allmän plats bör reglerna leda till att stick-, hugg-, slag- eller kastvapen, som anträffas hos personer som grips eller omhändertas av polisen, regelmässigt förverkas. Rätts-säkerhetsintresset i dessa fall synes enligt polisstyrelsen inte vara särskilt framträdande eftersom föremålen regelmässigt synes sakna affektionsvärde och endast ha ett ringa ekonomiskt värde. Enligt polisstyrelsen bör polisman få ta dessa vapen i beslag och polismyndighet besluta om förverkande. Anledning synes ej föreligga att belasta åklagarmyndigheter och domstolar med dylika enkla rutinärenden.

Enligt *polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt* är det från praktisk synpunkt angeläget att reglerna för beslag och förverkande blir enhälliga. Åklagare bör därför i samtliga fall kunna avgöra frågan om förverkande.

Föreningen Sveriges åklagare delar i princip uppfattningen att det enkla förverkandeförfarandet enligt lagen om förverkande av alkoholhaltiga drycker inte passar i alla fall, då förverkande enligt förslaget blir möjligt. Föreningen anser emellertid att den föreslagna lydelsen av 4 § i nämnda lag fått en alltför snäv utformning. Ordningsstörande uppträdande på allmän plats, utom- eller inomhus, torde lika ofta som omhändertagande av beru-

sade ge grundad anledning till förverkande. Dessa fall, då omhändertagande sker med stöd av 3 § LTO torde enligt föreningens mening ur bedömningssynpunkt inte vara mera komplicerade än då fråga är om omhändertagande av berusade personer. Föreningen föreslår därför att det enklare förverkandeförfarandet blir tillämpligt även i sådana fall.

Föreningen Sveriges länspolischefer och *Föreningen Sveriges polis- chefer* anser också att det ur rättssäkerhetssynpunkt inte torde möta några hinder att låta åklagare avgöra frågan om förverkande i samtliga fall. Det skulle också innebära en rationellare och mer ekonomisk hantering av dessa ärenden.

Enligt *Svenska polisförbundet* är det angeläget med en samordning av förverkandeinstituten i de sammanhang som här är aktuella. Ur polisiär synpunkt har man nått den mindre önskvärda effekten att stödet för polismännens åtgärder kommer att bli beroende av vilket slag av beslagtaget föremål det gäller trots att syftet med åtgärden i samtliga fall är detsamma, nämligen att förebygga brott. En samordning är därför angelägen i syfte att undanröja tveksamheter i hanteringen av hithörande frågor. Enligt förbundet bör det övervägas huruvida det i en kommande polislag kan utformas ett regelverk som reglerar polismännens rätt och skyldigheter att vidta de åtgärder som här är aktuella.

De remitterade lagförslagen

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 3 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.
3 §¹

Föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, må förklaras förverkat även i annat fall än som avses i 2 §.

Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om

1. föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning.

2. andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under förhållanden som tillsammans med övriga omständigheter har gett anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983.

2 Förslag till

Lag om förfarandet vid beslag och förverkande av vissa farliga föremål

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Har ett föremål som är ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa tagits i beslag och uppkommer fråga om förverkande av föremålet enligt 36 kap. 3 § brottsbalken, får frågan prövas av åklagaren, om föremålets värde uppskattas till mindre än femhundra kronor.

2 § I fall som avses i 1 § skall, med avvikelse från vad som i allmänhet är föreskrivet, gälla följande.

¹ Senaste lydelse 1968: 165.

1. Beslut om förverkande skall meddelas skriftligen.
2. Den från vilken beslaget har skett får hos åklagaren anmäla missnöje med beslutet inom en månad från det han fick del av det.
3. Anmäls missnöje skall åklagaren, om beslaget inte hävs, väcka talan om föremålets förverkande. Har detta inte skett inom en månad från det anmälan har inkommit till åklagaren, skall beslaget gå åter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983.

Innehåll

Sid.

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till lag om ändring i brottsbalken	2
Förslag till lag om förfarandet vid förverkande av vissa farliga föremål	2
Utdrag av regeringsprotokoll den 16 december 1982	
1 Inledning	3
2 Bakgrund	3
3 Gällande rätt	5
3.1 Allmänt	5
3.2 Brottsbalken	5
3.3 Rättegångsbalken	6
3.4 Praxis	6
3.5 Stillestförfordningen	7
4 Uttalanden i riksdagen om knivförbud m. m.	7
5 Projektgrupp inom rikspolisstyrelsen	8
6 Promemoriaförslaget	10
7 Föredragandens överväganden	12
7.1 Allmänt	12
7.2 Knivförbud?	12
7.3 Allmänt om en ny reglering	13
7.4 Vilka föremål skall kunna förklaras förverkade?	13
7.5 Övriga förutsättningar för förverkande	15
7.6 Förhållandet till andra bestämmelser	17
7.7 Kroppsvisitation	19
7.8 Förfarandet	20
8 Upprättade lagförslag	22
9 Hemställan	22
10 Beslut	22
Utdrag av lagrådets protokoll den 4 januari 1983	23
Utdrag av regeringsprotokoll den 20 januari 1983	25

Bilaga 1 Lagförslag i departementspromemorian (Ds Ju 1982:5)
Förverkande av knivar m. m. till förebyggande av våldsbrott.

Bilaga 2 Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian.

Bilaga 3 De remitterade lagförslagen